Jüdische Pester Zeitung.

יידישע פעסטער צייטונג

דיעזעס בלאטט ערשיינט
דריי־מאל וואכענטליך
מאנטאג, מיטוואך אונד פרייטאג,
אונד קאסטעס
פיר עסטערייך־אונגארן
גאנציעהריג 10 גולד.— קר. ע. וו.
האלביעהריג 5 גולד.— קר. ע. וו.
פיערטעלייהר. 2 גולד.50 קר. ע. וו.
פיר־ס אויסלאנד
גאנציעהריג 11 גולד.— קר. ע. וו.
האלביעהריג 5 גולד.50 קר. ע. וו.
פיערטעלייהר 2 גולד.45 קר. ע. וו.

אויף דיעזער צייטונג קאנן מאן
יעדעז טאג
אבאנירען
אונד דער פרענומעראנדן־אנס־שריפטען
בעזיגנען פ״ס דעם פעסטאנד דעם
ערסטען בלאטטעס.
דיא רעדאקציאן בעפינדעט
זיך אין
פעסט
וואיצנער בולווארד נומ. 29
וואהין מאן אויך דיא פרענומעראנדן־
אנס־גלעדער צו יענדען בעליעבען.

Nr. 148. צוואלפטער יאהרגאנג פעסט, פרייטאג כב טמת ה.תרמ״א. Pest, den 24. Dezember 1880.

דאס צירקולער דער קאָנגרעס־קאנצליא.

שאן אין פאָרגער נוממער האבען וויר קורץ דאס צירקולער מיטגעטהיילט, וועלכעס דיא קאָנגרעס־קאנצליא אן דיא צו אידר געהאריגען געמיינדען פערזענדעט האט. דיעזעס צירקולער איזט געאיינגעט, נייע פערוויررונגען אין דער אונגארישען יודענריי דערפאָרצופען; עס איזט געאיינגעט, דען ליידענשאפטליכען קאמפף צווישען קאָנגרעס־לערן אונד ארטהאדאָקסען, דער זאָ ציעמליך אין דער אבגאדמע בעגריפען ווארד, ווידער צו ערוועקען, ווייל גלייכען נידט, דאס דיא קאָנגרעס־קאנצליא אבזיכטליך דיעזען קאמפף נייערדינגס הערוופבעשווארען וויל; אללין דורך אידרע אונקלוגהייט, אונגעשיקליכקייט אונד טאקטלאזיגקייט ווירד זיא ליידער נידט דיא אויסזאהנונג דער פארטיען ערציעלען, זאנדערן עבען דיא ערניערונג דעס אונגלוקליכען קריעגעס.

זעהען וויר פאָר אללעס, וואהריף אינגענטליך דיא קאָנגרעס־קאנצליא אין אידרעס צירקולער זיך בערופט: אויף איינען זעהר אינפאכען, זאגאר נידטליכען אונד צוקרמעסיגען מיניסטעריאל־ערלאס. — דער קולטוס־מיניסטער ווינשט געמלך, דאס אללע קולטוס־געמיינדען דעם לאנדעס בין עגדע מערץ 1881 דען בעארדען אידרע שטאטטען אונד דען אויסוויי אבער אידרע איינגאהמען אונד אויסגאבען איבערלייכען מאגען;

עדער ווירד איינזעהען, דאס דיעזער ערלאס דורכאוס קיינען בעצוג איף דאס פערדעלטנס האט, וועלכעס איף בזיהער צווישען דער קאָנגרעס־ אונד דער ארטהאדאָקסען פארטיא אביזאל־טעטע, דער קולטוס־מיניסטער שפריכט דאדער אין זיינעם ערלאסס פאָן דיעזער פארטיא אונד ווינשט בלאס, דאס יעדע געמיינדע, אס איינע אדדינג אס געמיינדעוועזען הערצישטעללען, אידרע איינגען שטאטטען בעי מצע, אונד איבער אידרע איינגאהמען מען אונד אויסגאבען איינען אויסוויי ליעפערע. אבדיעזע אדער איינע געמיינדע קאָנגרעס־, ארטהאדאָקסע־ אדער שטאטוס־קוא־שטאטטען זיך אבגאבט, דארום קיממערט זיך דער קולטוס־מיניסטער איף אס געריינגסטען נידט, ער ניממט זיך איף דאס רעכט נידט הערוים, זיך אין דיעזע פארטי־אנגעלעגענהייטען הייינצוטשען. דער קולטוס־מיניסטער ווילל דורכאוס נידט דיא אויטאנאמיע דער איינצעלנען געמיינדען פערלעטצען, וועלכען אללין דאס רעכט צוישטעהט, זיך דער קאָנגרעס־ דער ארטהאדאָקסען אדער דער שטאטוס־קוא־פארטיא אנצושליעסען. אלל דאס לייגט קלאר איף דער האנד, נון הייסט״ בידע קאנצליען בלאס דיא פפליכט, דיעזען מיניסטעריאל־ערלאס אינפאר אן דיא געמיינדען צו פערזוגען, וועהרענד דער קולטוסמיניסטער דאפור צו זארגען העטטע, דאס איף דיא שטאטוס־קוא־געמיינדען דיעזען ערלאס ערהאלטען אללען איף דעם וועגע דער קאָנגרעס־ בעדארדען, נאכדעם דיא שטאטוס־קוא־געמיינדען מיט קיינער דער בידען קאנצליען אין בערהרונג שטעהען וואללען, אונד נון קאממט דיא קאָנגרעס־ קאנצליא אונד שלאגט איינען ווענעס־לערס, אלס ווירדע דיעזער ערלאס ווירקליך דא אן איהדעם קאָנגרעסלער בעדייטען. זיא ערצעהלט דא אן איהדעם צירקולער פאָר אללעס, דאס דורך דען בעשלוס דעס דייסטאגעס פאָם 12־טען מערץ 1880 בעצוגליך דער סעמינאר־ אונד שול־פאָנדס־אנגעלעגענהייט דיא אינגהיט דער יידישען קאָנפעסיאָן אנערקאנגט וואהרדע, זיא ווילל דאמיט דער וועלט איינרעדען, דאס דער קולטוסמיניסטער נונמעהר בלאס דיא קאָנגרעס־ נידט אבער איך דיא ארטהאדאָקסע אונד שטאטוס־קוא־פארטיא אנערקענגע, דאס איזט איינע אינוואהרהייט אונד איינע אונקלוגהייט. דיא איינע לעבערליכקייט פיהרטע אבער דיא קאָנגרעס־קאנצליא צו איינער נאך גראסערען לעבערליכקייט, זיא ווילל דער וועלט גלייך איינרעדען, דאס איף דער ערלאס דעם מיניסטערס אין אנגעלעגענהייט דער געפארדערטען איינבוגונג דער שטאטוטען אנ״ז״ו״ דען צוגעזאגטע, דיא אייגהיט דער ערלאס דעם קאָנגרעס־ סאָן צור טהאטזאכע ווערדען צו לאססען: אונד דאך איזט אין דעם מיניסטעריאל־ערלאससע הערפור איף דיא נערינגסטע אנדייטונג נידט פאָרהאנדען, דאס דער קולטוסמיניסטער עס ווינשט, דאס אין יעדער געמיינדע, צו וועלכער פארטיא דיא אומעדער געהאָרט, איף געאָרדנעטעס געמיינדעוועזען הערר־שע, איזט געווים דאָכסט אנערקענגנגסווערטה. ער פרייסטעט זיך הייצו אום זיא מעדער פערלאלאסט פיהלען, וועגען דער נייערען שרייטטע, דיא דייטענס דער פעסטער פאָרטשריטטס־געמיינדע וועגען „רעציפרונג״ דעם יודענטהומס געמאכט ווארדען, בעפאר דיא „רעציפרונג״ אויסגעשפראָכען ווירד, ווינשט דער מיניסטער, אללע בזיהער אין פעלען געמיינדען דען הערשענדען אונארדנונגען צו בעווייזען, דעם איזט אללעס, איזט דיא יידישע רעליגיאָן „רעציפירט״, דאנן קאנן מאן ערסט רעכט קיינער געמיינדע בעפעהלען, וועלכער פארטיא זיא אנגעהאָרען זאללע;

דיא קאָנגרעס־קאנצליא, וועלכע טראָטצדעם דער וועלט איינרעדען וויל, דאס אללעס נור דאס איף אבצעלט, דיא אייגהיט דער יידישען קאָנפעסיאָן דערצישטעללען, פאָכט דיעזיהר נור דען אלטען קאמפף פאָן נייעס אן. דיא ארטהאדאָקסע קאנצליא ווירד איף דיעזעס אנקלוגע צור קולטוס־ דיעוויזען אונד דיא ארטהאדאָקסען נגגמיינדען צום ווערשטאנדע איפפיען. אלס וויאלטע מאן ווירקליך דיא ארטהאדאָקסע יודענהייט אונטערדריקען, דיא קאָנגרעס־קאנצליא דאס אלזא דורך אידרע אונלוגהייט נידט זיך נישטען גבראכטן, זאנדערן אידרער גגגנגרן. דער ארטהאדאָקסען־קאנצליא, וועלכע נון געלעגענהייט דאבען ווירד, איף „נייע געפארען״ הינצוזוגען, דיא אינגעלייך נידגענדס בעשטעהען.

דיא קאָנגרעס־קאנצליא דאט דורך אידר צירקולער נור דען בעווייז גגלייפערט, דאס איף זיא נידט דיא פעהגליכקייט אונד פיעלליכט איף נידט דען גמטען וויללען דאס אינגע אויסזאהנונג דער געגנגרן טהיר הערבייצופיהרען. אף דיא קאָנגרעס־קאנצליא ווייס עס, דאס ווענ אינגע אויסזאהנונגן צו שטאנדע קאממט, זיא אללעס רעכט איף ווייטער צו עדסס־טרען, פערלאנגען דאס, זיא דענגט זיך דאדער: אינגע נייע אויפגעגנגנ דער גגמיטהער זיא נאטהיג, דאמיט זיא פאָרבעשטעהען קאנגנ.

ווערע דיא קאָנגרעס־קאנצליא פיר דען פיעדען, זאָ מוסטע זיא זאגען: „נאכדעם ווירד דיא „רעציפרונג״ דעם יודענטהומס אונד דיא ערלאָזאנס־פרייהייט אנשטעדבען, ווירד עס יעדער אינגעגרגנגנ געמיינדע אום זיא מעדער פייא שטעהען, זיך גאנגנ נאך אידרער רעלגיאוזן אבערצייגנג אינצוהיבען, אונד דא דיעזעס אינבעשטרייטטעגנ רעכט יעדער אינצעלנגנ גגמיינדע צוקאממט, גיבט עס מעהר קיינען אנלאס צו פערגנגנ שטרייטגקייטען, אונד זיא קאָנגנגן ווייל טראָטצן אינגעדער פערשיעדענ־ דעגהייט אום אינגעגנגן דאך נאך אייסען אלס אינהייט־ליכע קאָנפעסיאָן ערשיינגן״ — דאס ווערע אין קלוגעס, עהרליכעס אונד ווירקליך אוסזאהנגנדעס ווארט. אבער ווא זאללטען דאנן דיא קאנצליען מאכען, ווענן דער פארטי־קאמפף ווירקליך אין ענדע האט. דא מוסטען יא בידע אידר „נעשעפטע״ צישפערדען: דיא ערגינגערן אפאלגענדע אללגעמיין בעקאנגטע געשיכטע, נאך בעגעגנונגנ דעם עסטער־ ריי״בשען קריעגעס גגגען נאפאלעאן I. גראבטלירטע אינע דעפוטאציאן דער פרעסבערגער יידישען גגמיינדע דעם קאיזער פראנץ I. צור ווידערהערשטעללונג דעם פרידעדנס. נאך בעגלקוקוינשונג „צום פרידען״ ליעס זיך דער קאיזער מיט דען אינצעלנגגן מיטגליעדערן דער דעפוטאציאן אין אין גגשפרעך אין איבער דען נאמגן דער „נעשעפטע״. דא זאגטע דער פהרער דער דעפוטאציאן: „מאיעסטעט: דיא נעשעפטע געהען מיזערابעל שלעכט, ווייל דאנגטען אין קלוין „קריעגל״ בריבען״! — איך דיא קאָנגרעס־קאנצליא מאכטס נידט אנדערס. וועהרענד זיא פאָן דער אייגהיט דער קאָנפעסיאָן שפריכט, מאכטע זיא אין „קלוין קריעגל״ בעווירקען, דא זאגטס „דיא נעשעפטע״ זעהר שלעכט געהען!

פערשיעדענע נייאיגקייטען.

* (אין „מנין״ אים פארלאמענטע.) דיא ווייגער בלעטטער בעריכטען: „דער קראקויער אבערראבבינער ששמעט אממער מיט דער פארטיא דער „רעטען״, וועהאלב דיעזע דענן איף דען ראבבינער־דעפוטירטען גראסע שטיטע האלטט. פאָרגען זאמסטאג קאם אין זעהר ווייטגער גגגענשטאנד צור פערהאנדלונג. דיא „רעטען״ ווארט איפרג בעשטרעבט, ביא דער אבשטימגנ אין דער מאָרגטע צו זין. דא ערלעדטע ווידער דער הערר אבערראבבינער: „איך מיס גגאטטעס־ווגנסט אילען, דאך איך דאך אן אינגס מאבבאטהע נידט אללין בעטען קאנן!״ דאס פערזוכאבטע אינע וואהרע בעשטוטצונג אינטער דער פארטיא דער רעכטען, דיא דאך ביא אינגס זאלך דאבייטגען גגגענשטאנדע נידט אינע זאלך „זכערע שטיממע״ פערלערען וואללטע, אונד ווא ווארט דא אבצוהעלפען? דיא רעכטע פארטיא ערווירקטע גין פאָר אללעס, דאס מאן זיגגער ערווארטען דעם הערען אבערראבבינער צור אבהאלטונג דעס גאטטעס־דיענסטעס אין געבענגגמער אים פארלאמענטס־געבייד אנוייגן. היגגיף וואגדען אללע ווען פאָן דער גאלעריע דעם פארלאמענטס הערבייגפיהען. אים אין „מנין״ צו בלעבען, דער גאטטעס־דיענסט וואגדע ווירקלך אין אללער פיעלליכקייט אבגעהאלטען, וואהגגנ דער הערר אבערראבבינער ווידער אין דא זיטגגנ אילטע, אום מיט דער פארטיא דער רעכטען צו שטיממען.״ — דיא ווייגער בלעטטער בעטראכטען דיעזען פאלל אלס דאכסט קאמיש. ווייל יעדאך ערבליקען הייערין אינגען „קדוש השם״, ווענן ווירעם דאך זא ווייט געבראכט, דאס מאן אים פארלאמענטס־געבייד צו זעלבסט אין גגמער פיר אין „מנין״ אינגיהען. נאך מעהר „קדוש השם״ ווערע עס, ווענן נידט בלאס דיא יידישען צישיער איף דער גאלעריע, זאנדערן אללע יידישען דעפוטירטען אן דיעזעס גאטטעס־דיענסטע אים פארלאמענטע טהיילגגנאממען הייטטען. ווענגסטענס דעטטען זיא הייעדורך געגעגגגנ, דאס זיא זיך אידרעם יידענטהומס ווירקלך נידט שגמען;

דער וועלט איינרעדען, דאס דער קולטוסמיניסטער נונמעהר בלאס דיא קאָנגרעס־. נידט אבער איך דיא ארטהאדאָקסע אונד שטאטוס־קוא־פארטיא אנערקענגנ, דאס איזט איינע אינוואהרהייט אונד איינע אונקלוגהייט. דיא איינע לעבערליכקייט פיהרטע אבער דיא קאָנגרעס־קאנצליא צו איינער נאך גראסערען לעבערליכקייט, זיא ווילל דער וועלט גגמגלייך איינרעדען, דאס איף דער ערלאס דעם מיניסטערס אין אנגעלעגענהייט דער געפארדערטען איינבוגונג דער שטאטוטען אנ״ז״ו״ דען צוגעזאגטע, דיא אייגהיט דער ערלאס דעם קאָנגרעס־סאָן צור טהאטזאכע ווערדען צו לאססען: אונד דאך איזט אין דעם מיניסטעריאל־ערלאससע הערפור איך דיא גערינגסטע אנדייטונג נידט פאָרהאנדען, דאס דער קולטוסמיניסטער עס ווינשט, דאס אין יעדער געמיינדע, צו וועלכער פארטיא דיא אומעדער געהאָרט, איף געאָרדנעטעס געמיינדעוועזען הערר־שע, איזט גגווים דאָכסט אנערקענגנגסווערטה. ער פרייסטעט זיך הייצו אום זא מעדער פערלאלאסט פיהלען, וועגען דער נייערען שרייטטע, דיא דייטענס דער פעסטער פאָרטשריטטס־געמיינדע וועגען „רעציפרונג״ דעם יודענטהומס געמאכט ווארדען. בעפאר דיא „רעציפרונג״ אויסגעשפראָכען ווירד, ווינשט דער מיניסטער, אללע בזיהער אין פעלען געמיינדען דען הערשענדען אונארדנונגען צו בעווייזען, דעם איזט אללעס, איזט דיא יידישע רעליגיאָן „רעציפירט״, דאנן קאנן מאן ערסט רעכט קיינער געמיינדע בעפעהלען, וועלכער פארטיא זיא אנגעהאָרען זאללע;

דיא קאָנגרעס־קאנצליא, וועלכע טראָטצדעם דער וועלט איינרעדען וויל, דאס אללעס נור דאס איף אבצעלט, דיא אייגהיט דער יידישען קאָנפעסיאָן דערצישטעללען, פאָכט דיעזיהר נור דען אלטען קאמפף פאָן נייעס אן. דיא ארטהאדאָקסע קאנצליא ווירד איף דיעזעס אנקלוגע צור קולטוס־ דיעוויזען אונד דיא ארטהאדאָקסען נגגמיינדען צום ווערשטאנדע איפפיען. אלס וויאלטע מאן ווירקלך דיא ארטהאדאָקסע יודענהייט אונטערדריקען, דיא קאָנגרעס־קאנצליא דאס אלזא דורך אידרע אונלוגהייט נידט זיך נישטען גבראכטן, זאנדערן אידרער גגגנגרן. דער ארטהאדאָקסען־קאנצליא, וועלכע נון געלעגענהייט דאבען ווירד, איף „נייע געפארען״ הינצוזוגען, דיא אינגעגגגנדס בעשטעהען.

דיא קאָנגרעס־קאנצליא דאט דורך אידר צירקולער נור דען בעווייז גגלייפערט, דאס איף זיא נידט דיא פעהגליכקייט אונד פיעלליכט איף נידט דען גמטען וויללען דאס אינגע אויסזאהנונגנ דער גגמיטהער הערבייצופיהרען. אף דיא קאָנגרעס־קאנצליא ווייס עס, דאס ווענ אינגע אויסזאהנונגנ צו שטאנדע קאממט, זיא אללעס רעכט איף ווייטער צו עדסס־טרען, פערלאנגען דאס, זיא דענגט זיך דאדער: אינגע נייע אויפגעגנגנ דער גגמיטהער זיא נאטהיג, דאמיט זיא פאָרבעשטעהען קאנגנ.

ווערע דיא קאָנגרעס־קאנצליא פיר דען פיעדען, זאָ מוסטע זיא זאגען: „נאכדעם ווירד דיא „רעציפרונג״ דעם יודענטהומס אונד דיא ערלאָזאנס־פרייהייט אנשטעדבען, ווירד עס יעדער אינגעגגגנ געמיינדע אום זא מעדער פייא שטעהען, זיך גאנגנ נאך אידרער רעלגיאוזן אבערצייגנג אינצוהיבען, אונד דא דיעזעס אינבעשטרייטטעגנ רעכט יעדער אינצעלנגנ גגמיינדע צוקאממט, גיבט עס מעהר קיינען אנלאס צו פערגנגנ שטרייטגקייטען, אונד זא קאָנגנגן ווייל טראָטצן אינגעדער פערשיעדענ־

הויעלטען. פאר הענגען וואכען ערהויעלטען דיא בע-טריבטען עלטערן אינען ברעצ'ן אום סטרענגאליצען, אום וועלכעם זיא ערפוהרען. דאס איהר קינד נים נעשטאהען. זאנדערן אין אינעם ווישען הויזען אין סטרי לעבען. זאגליך אויך אלטען דיא פרידיג איבער-ראשטען עלטערן נאך סטרי, וועלכע איהר מינד אנ-פאנגס נאר נים מעהר ערלאנגטען, דא עס בים פערשווינדען עדסט 6 יאהרע אלט וואר. וועהרענד איהרע מאכטער נומעהר אין הימשען מעהרען פאן 15 יאהרען וואר. דאך דאס מעהרען ערכאנ-טע איגענבילדליך דיא עלטערן, אין דערען ארמע עס אויך אונד פרידען-מהרענען פערנאס. — דאס מעהרען ערצעהלטע נוז איהרע בעגעבענהייט דען עלטערן. עס זאגטע: „איך וואירדע אינגעטליך פאר 9 יאהרען פאן איגער צינגערי. אינגעפאנגען, דיא מיך אז איגע זייל-טענגער. גיזעלשאפט פערכיפ-טע. הער מוסטע איך אלל דיא רינסטע דער זייל-טענגער ערלערנען. מאן שלוג מיך ביא יעדעם פעהלער גלייך אינעם הונדע. אלס איך נוז דיא אב-שיליכע מוסטע ערלערנען האטטע, וואירדע איך אן צירקוס-דירעקטאר „ווינטער" פערקויפט. דעזער יאב מיך אלס זיינע איגענע טאכטער אים. אינסט ווערענד דעם שפיעלעס אים צירקוס קאם מיר דער אינפאלל. דיא פלוכט צו ערגרייפען. נאכדעם איך מיינע ראללע בעגענדעט האטטע. פעהלעס איך דען שפיעל-זאאל אונד פליכטעטע אין מיינעם זייל-טענגער-גיזוואנדע אין אינען וואלד. אין שאנדארם פאנד מיך דא אויף. איך טהיילטע אלס מיינע לא-גע מיט. ער ערבארמטע זיך מיינער אונד פהרטע מיך צו איגער יידישען פאמיליע. נוז וואר איך גע-רעטטעט. איך ערהיעלט אנדערע רליידער גע-שענקט אונד דיזטע נאך סטרי. וא איך איגע דיענסטע-שטעללע מיר פערשאפפטע. — אין דעם „צירקוס ווינטער" בעפינדען זיך איך אנדערע פיער גערויבטע פערזאנען. דיא נים ווייסען, איך וועל-בע וויזע זיא זיך דעשטען זאללען? — עס איזט זעלבסטפערשטענדליך. דאס דיא עלטערן איהר קינד זאגליך צו זיך נאהמען אונד מיט דעמזעלבען נאך דיזע דיזטען. (וועגן דיא עסטערייכישע פאר-ליעיא אים דען צישטענגען פאן דיעזעם מענשען-ריבע ערפאהרט, זא וויירד זיא האפפענטליך אים „צירקוס-ווינטער" איגע שטרענגע אינטערזוכונג איגעלייטען.)

* (דורך טרוים-נומעדרן — דייך גיוואדרען.) איגע יידישע וויטיע אין אפען טריטמט פאר קוריעם, דאס איהרע פיער-שטאבענע מוטטער איהר ערשיענען זיא אונד איהר 3 נומעדרן בעצייכנעטע, וועלכע זיא אין דיא לאטטע-ריע זעטצען זאלל. דיא ארמע וויטיע, דיא איין דיזע פאלל קינדער צו ערהאלטען האט אונד אין גראסער נאטה לעבטע, וואר פאן דער אונפערלבארקייט איהרעם טריטמם זא זעהר איבערצייגט, דאס זיא איהרען לעטצטען שטוק, איין אאר אהרגעהענגע, איין 5 גולדען פערזעטצטע אונד דען גאנצען בע-

מראג, אין דיא לאטטעריע זעטצטע. דיא נאכבארין-נען, דיא הויפאן ערפוהרען, טאללטען דיא ארמע וויטיע וועגען דעזעם לייכטזינגס. דאך דעזע לר-ווידערטע: „איך ווערדע איגען טערנא מאכען איך בין געווים, דאס מיינע זעלביגע מוטטער מיך נים פאפפען וואללטע." — אונד רעכט, דאס זיא איה-רע זעלבגע מוטטער נים געפאפפט! אין דער געכטען צייטונג קאמען ווירקליך אללע דריא גוממערן הערים, מערקווירדיג הייבייא איזט, דאס דיא לאטטע-דירעקציאן דען געווינגסט פאן 24 טו-זענד גולדען נאך אומ מעהר דער ארמען פרויא אויסבעצאהלט האט. עס ווערע גוט, „ענען דיא פרויא אין דער אנגלעגענהייט דירעקט בים קאיזער אי-דענען געהמען ווירד!

נאכבעטראכטונגען

צור דייטשען יודענהעטצע.

צו דען פאר פעללען אין דער בערלינער פאללס-פערזאמملונג וואללען וויר פאר ליפ פאלגענדע בעמערקונגען מאכען: דער יודענפינדליכע רעדנער הייגריד האט אין אינעם אמטעם איגע וועלט מיט לייגען צוזאמענגעפלוידערט. דיא גמרא. וועלכע פאלל זיטטליכער אונד מאראלישער לעהרען איזט, זאלל דיא יידען צו אללעדליא פערברעכען פער-לייטען? שאן צו אינגעהליגען מאלען וואירדע קלאר אונד דייטליך בעייזען, דאס דיא גמרא אין פער-ברעכען איין נעגען נים-יודען פערבעטעט. דער יודענפיינד ראהלינג זאלל 1000 גולדען דעמעניגען צוגעזאגט האבען, דער אדם נאכייזט, דאס דיא גמרא דיא יידען צום פערברעכען נעגען דיא נים-יידען נים פערלייטעט! — איזט דאס „נים-נים" איזט שייער בעייזיג צו בריגגען, מאן מיסטע עדסט מיט ראהלינג דיא גאנצע גמרא דורכלעזען, אום אדם צו בעייזען, דאס דעם גיזעגער אין דער גמרא פאר-האמטט; ווייל אבער פערשפרעכען דעם ראהלינג 1000 גולדען, ווענן ער אום צייגט, וו א דאס יא אין דער גמרא פאר-האמטט: — הייגריך ווייסט דעם יידען מאנהיימער פאר, דאס ער 10000 מארק פיר אין דעבעגרייז געשפענדעט. איזט דאס איך אין פערברעכען? א. צו זאלבען פער-ברעכען פערלייטעט יא דיא גמרא: — הייגריך זאגט: דיא יידען עגשפיהרען דורך איהר גערלר דיא פייזיג-צימעמער דער בריסטען אונד דאס שאן פעלע בריסטען-קינדער פאן יידישען פאטערן הערשאפט-מען: — הייגריך דאס הייגריך זיך אין שלעכטעם צייגנים פיר דיא בריסטליכען פייזיג-צימעמער גע-געבען. דאס זיא זא אינדטליך זינד. אום זיך פאן יידען דורך געלד פערפיהרען צו לאסטען: „ארים קאנן ער דאס נים פאן יידישען פייזיג אונד מעד-כען זאגען? — ווייל אללען הויך נים יעדען אינגעזאגען אונזען אין הייריכים יעדע בלאם-שטעללען, פאן אינעם דייטשען לעהרער-נארר קאנ-נען ווייל אינגעהן נים פיר קלוגהייט ערווארטען, פאן דען יידען אין בערלין הערטען ווייל דיא קלוגהייט

ערווארטעט. צו אינער זאלבען פערזאמملונג פאן נאররען אונד וואהנסינגען נאר נים צו צו געהען, זיא העטטען זיך דאנן דיא שלעגע אונד דאס הייגיס-געוואפפען-ווערדען לייכט ערשפארען קאننען. — זאלבען בעזאפפענען געדאנ מאן אום דעם יעגע. אין אלטעם יידישעם שפריכוואָרט לייטעט: „א-בער דאס נים-געהען האט מאן זעלבען דייע!" — דיא יידען אין דייטשלאנד זאללטען יעדע בעגעגנונג מיט דען יודען-הערשערן צו פערמיידען זוכען.

פרעגומעראציאָנס-איגלאדונג.

ווייל עיהוכען אונזערע געעהרטען פרעגומעראנטען, דערען פרעגומעראציאָנס-טערמין אם 1-טען יעגנער 1881 צו עגדע, נעהט (וואס נאנץ דייטליך איזט איהרע אדרעס-שליפפע אנגעגייבט איזט), איהרע פרעגומעראצ-יאָן צו ארגייערן, דאמיט דיא פערזענדונג דער בלעט-טער קינע שאפרונג עיליידיג.

געשעפטסבעריכט.

פעסטער פרייזע.

געפריידע-געשעפט. פאן וויינצען וואר געסטערן וועגען צו מארקטע געבראכט. דער פערקויף וואר זעהר שוואך.

גערסטע 6.60—7.50 גולד.

וויינצען פער פיהר-יאהר 11,60—11,57½ גול. קוקורוזן באנאטער פער מאי-יוני 1881, 6,05—6,08 גולד.

האפער פער פיהר-יאהר 6,25 — 6,0 גולד.

וויינער פרייזע.

וויינער שלאכט-פיעהמארקט. דער אויפ-טריעב אויף דעם וויינער שלאכט-פיעהמארקט אם 20-טען ד. מ. בעטרוג 2528 שטיק. דאפאן ווארען: 1241 אונגאריש 410 פאלנישע אונד 877 דייטשע. דיא פרייזע שטעללטען זיך פער 100 ק': אונגאריש מאסט-אכסען 50 — 60 גול.— פאלנישע 50—60 גולד. דייטשע 50—60 גולדען.

פעראנטוואָרטלעכער רעדאקטער: מאיר בר"א רייז.

אנצייגע.

ביא דער יידישען אטטראקטאָנס קולטוס-געמיינדע אין פאסא איזט איגע פאללשטענדיגע טעמפעל-איינריכטונג. בעשטעהענד אים מעהר אלס 100 פאאר שאן איינגעשאפפטע סיגאנגע-וזטצע. איינעם אלמעמאר. איינער בעדעפאלדע זאמטע פאכטפאללען פאר דען אנגאריש ז"ז" צו פער-קייפען; גמיינדען אדער איינצעלנע, וועלכע דיעזע טעמפעל-איינריכטונג צו קייפען געדענקען, וואלל-זיך צו צו בעזוכטונג הערזעלבען, לעגנסטענס בי עגדע אינגער קונפטיגען יאהרעס הייער איינפערדען, געהעדע איינקונפט הייריכער עדטהיילע אבער בריעפליכע אנפראגע דער געפערטיגטע קורטיס-פאבריקאנט. —

פאסא, אם 2-טען דעצעמבער 1880.

אדאלף פישער, גמיינדע-פרעזעס.

פרוכט- אונד מעהל-פרייז-טאבעללע.

פרוכטע		קוואלטעם פר. הונדערט	פער קוואנטאם
וויינצען			
נאדראנגאריש נייער	74	—.—	—.——.—
„ „ „ „	75	11.45—11.55	
„ „ „ „	76	11.65—11.75	
„ „ „ „	77	11.80—11.85	
„ „ „ „	78	11.90—11.95	
„ „ „ „	79	12.05—12.15	
„ „ „ „	80	12.20—12.30	
פעסטער באדען			
„ „ „ „	—	—.——.—	
„ „ „ „	75	12.—12.10	
„ „ „ „	76	12.20—12.30	
„ „ „ „	77	12.40—12.45	
„ „ „ „	78	12.50—12.55	
„ „ „ „	79	12.60—12.70	
„ „ „ „	80	12.75—12.80	
טהיס			
„ „ „ „	—	—.——.—	
„ „ „ „	75	12.10—12.25	
„ „ „ „	76	12.35—12.45	
„ „ „ „	77	12.55—12.70	
„ „ „ „	78	12.90—13.—	
„ „ „ „	79	13.05—13.10	
„ „ „ „	80	13.15—13.20	
וויסענבורגער	75	12.10—12.25	
„ „ „ „	76	12.35—12.45	
„ „ „ „	77	12.55—12.70	
„ „ „ „	78	1.30—13	
„ „ „ „	79	13.05—13.10	
„ „ „ „	80	13.15—13.20	

פרוכטע	קוואלטעם פר. הונדערט	פער קוואנטאם 100
קארן	72	10.30—10.35
נעדרעגע מאלץ	62	—.——.—
נעדרעגע פיעשטער	62	6.60—6.35
האפער	40	6.30—6.10
קוקורוזן באנאטער	75	5.15—5.20
אנדערע	73	5.10—5.—
הירזע	—	6.30—5.70

אלטע אוסטריאנישע	וויינצען	פער אלטאבער	—.—
		פרוזוואר	11.57
	קוקורוזן		6.05
	נעדרעגע		—.—
	האפער		6.25
			—.—
	רעגן		—.—

באללען-מעהל		
נעמפער	0	22 —
	1	21 50
	2	20 80
דער באללען צו 100 קילאָגראמם	3	20 20
	4	19 60
	5	18 50
	6	17 50
	7	16 50
	8	15 20
	8½	13 50
שפרישוס: אלטע מערארע פערקלעפט		35 50
„ נייע „ מאראשפל		33 —

קורז-טאבעללע פאם 21 דעצעמבער.

געלד-קורזען	ק'	אל.
ווילבעריאשע	100	—
הולאנדע	5	61
עסטערייכישע אנגלעהנשיין 8 גולדען נאלד		
שטק (20 פראנקען)	9	37
נאפאלעאנאר	9	37
דייטשע רייכסבאנקנאטען	58	17
20 מארקשטיק	11	60
פאפיערגעלד	1	20

לאזע		ק'	אל.
1854-ער 1 פערצענטיג שטאאטסלאזע		123	50
1860-ער „ גאנצע		131	25
דרעסדא „ האלבע		133	25
1864-ער לאז צו 100 גולדען		172	—
דרעסדא „ 50		170	30
פאסא. רענטענשיין		29	—
מילענלאזע		18	50
קרעדיטלאזע		183	50
קלאר-לאזע צו 40 גולדען		40	50
ראנד-אמסטערדאמער-לאזע		105	—
אלגעמיינע לאזע		25	—
רעגלעמענטס לאזע צו 10 גולדען		16	50
ראגאראישע לאזע „ 20 „		29	50
אנגער לאזע „ 40 „		39	—
פאלאסי לאזע „ 40 „		38	75
ראמאנישע לאזע „ 20 „		19	—
מאלדענער לאזע „ 40 „		51	75
שלעזוויגער לאזע „ 20 „		22	50
סט. גענעזיס לאזע „ 40 „		48	75

לאזע	ק'	אל.
מאנטפעלער לאזע צו 20 גולדען	23	50
מיילענער לאזע „ 100 „	126	50
דרעסדא „ 50 „	67	—
ווינדישגרעצלאזע „ 20 „	32	—
ווינדישגרעצלאזע „ 20 „	38	—
אונגאריש פרעמיען-לאזע צו 100 גולד.	107	60
פרייבורגער לאזע	107	80
ווינער לאזע	117	86

„ערסט-פאסאער"		
אונגאריש שלאדלעזע	110	30
אונגאריש גיזוגסלאסונגען	96	50
מעקסיקאנאמשע	94	30
דייענענגרייטש	—	95
פאלאיטש	98	50
בוקאָרעסטער	95	50
אונגאריש איינגאבען-אנלעהען	125	50
וויינענלעגנס אנלעהענסלאזע	94	25
סאפאנטשיגע רעגאונגישע פאמיליען	101	25
לייפציג צו 5 אינגאלד פרעמיען	—	—
דער אינגאריש הומאניטעטס-פאנד צו 5% פרעמיען	98	—
דער אינגאריש אלגעמיינע פאנד	—	—
קרעדיטאנשטאלט צו 5 אינגאלד פרעמיען	199	—
דרעסדא צו 6 פרעמיען	105	—
דער אסטערייכישע פאנד	01	25
דער אפפענהיים	—	86
דער נאר-אמסטערדאם	145	50

Eigenthümer u. verantwortlicher Redacteur: M. REIS.

Budapest, 1880. — Druck v. M. Burian, Waitznerboulevard.

טען, וועהרענד דיא איבריגען אנגעקלאגטען איך נאך הייטע אים קערקער שמאכטען.

* (זעלבסטמארד איינעס יידישען יחידים טען.) ווי האבען אינזערען לעזערן זיינערציט פאן דעם יידישען נחילסטען פרעעמאנן אדער פריעדמאן מיטגעטהילט, דער אין בערלין אונד אין אנדערען שטעדטען דורך זיינע נחילסטישען אומטריבע פיעל איפרעגונג פערארזאכטע, שפעטער פערעפענטליכט דער דעזעלבע איינע בראשורע פאלל בעליידיגונגען געגען דען רוסישען קאזער. קאם נאך ווייטער, גרינדעטע דארט איינע העברעאישע צישטיפט אונטער דעם טיטעל „אמת", מיט דערען הילפע דיא נחילסטישען לעהרען אונטער דיא יודען צו פערפלאנצען דזכטע. דיא רוסישע פאליציא פערפאלגטע אירן נאטורליך, דעסהאלב מאן אירן אין ווייען פערהאפטעטע. דאס ווייטערע געריכט וואללטע יעדאך דען יידישען נחילסטען נכט דער רוסישען בעהאנדלונג איסליפערן, זאנדערן ליעס דענזעלבען מיטטעלס שיב איבער דיא גרענצע אונזערער מאנארכיע טראספארטירען. פרעדמאן גינג הערויס נאך אמעריקא, וא ער זיך אללערדינגס אין פאללקאממענער זיכערהייט בעפאנד. נון ווארד אבער אים דער אמעריקאנישען שטאדט וראקוא פאלגענדעס געמעלדעט: „אם 18-טען נאוועמבער לאנגט פרעדמאן הייר אן אונד שטאטעטע דער פאמיליע זאראואן, דיא עבענפאללס אים רוסלאנד שטאممט, איינען בעזוך אב. ער נאהם הייר אין נשטעם מיטטאגסמאהל איין. נאך דעם שפיזען ענטפערנטע זיך הערר זאראואן אין איינער נעשעפטס-אנגעלעגענהייט. קוים וואר דיעס געשעהען, אלס פרעדמאן איינע טאשענפיסטאלע הערפאפיצאן. מיט וועלכער ער זיך אין געגענווארט דער הייזפרוא איינע קוגעל דורך דען קאפף יאגטע. פרעדמאן וואר אים ווילנא (רוסלאנד) געבירטיג אונד זאהן רייכער עלטערן, דיא אירהם איינע פאפיצליכע עיפערזוכטע אנגעהיריגע לעעסען. זיינע עלטערן ערבליקטען אין אירהם אירהרע לעטצטע האפפנונג אין אלטען טאגען. דאך דער נישטרייבע יונגע מענש ליעס זיך צום נחילסטען פערלייטען, מיסטע זיך אין דער וועלט פלאנלאז הערומטרייבען אונד פיעלע פערפאלגונגען אישטעהען, בין ער לעצט טרויריגען לעבען זעלבסט איין ענדע מאכטע.“—הייער פירען שלעכטע נעזעללשאפטען, דיא איינגע יונגען, האפפנונגסלאזען מענשען דען קאפף פערדרעהען, בין ער פאן איינעם פערברעכען אין דאס אנדערע פאללט, אונד דאנן אים פיר-צייפלונג דיא פיסטאלע נעגען דאס איינעע ל ע-ב ע ן רוכטעט!

רבנו שמואל הנגיד.

(מיטטעטר, ראבבינער, פיסט אונד דיכטער.)

הערר מ עהרענטהייל וואר זא פיינדליך, אונם דען ערסטען באגען פאם 3-טען העפטע זיינעם „יידישען פאמיליענבוכעס", דער ציפעללינ געפטערן געדרוקט וואורדע, צור פערפיגונג צו שטעללען, דאם 3-טע העפט איזט אים זא איינטערעססאנטער, אלס עס נור לעבענסבעשרייבונגען פאן „יידישען מ-נטסערן, שטאאטס-מענגערן אונד דיפלאמאטען" ענט-האלט. שאן אים ערסטען באגען בעפינדעט זיך דיא לעבענס-בעשרייבונג דעם רבנו שמואל הנגיד, דעם-סען נאמע אים ראבישען „סאמועל אבן נאגרעלא" לוטעטע. דיא טהעטיגקייט דיעזעס מאנגעס איזט איינע זא פיעלזייטיגע, דאס זיא נאך הייטע אונם דאס גראסטע שטיינען איינפלאסט. דיא וועלטגע-שיכטע רעגנט פיעללייכט קיינען צווייטען פאלל, דאס איין מענש גלייכצייטיג: שטאאטס-מיניסטער, ראבבינער, פיסט אונד דיכטער זיין וואללטע. מאנגע דיא האכסט אינטערעססאנטע ביאגראפיע דיעזעס איינפערגעטליכען מאנגעס, דיא ווייר דעם „יידי-דישען פאמיליענ-בוכעס" ענטגעגרמען, הייער איינען פלאטען פיגדען.

דער פאללע נאמע דיעזעס מאנגעס לייטעטע אירשפרינגליך: ר' שמואל הלוי אבן נאגרעלא. דער-זעלבע וואורדע אים יאהרע 993 אין קארדאוא (שפאניען) געבאהרען. זיין פאטער, נאמענס ר' יוסף הלוי, דער פיהרער אין איינער פ"אינגשטאדט גע-וואהנט אונד נור וועגען איינעס ביראבבאנער אינזיכטען נאך קארדאוא איבערזידעלטע, לעס זיינען זאהן איינע זעהר זארגפעלטיגע ערציעהונג גע'עסען. דיא אראבישע שפראכע איזט אונם טיג איינסטיגשטע אינגעטעט זיך סאמועל אן דער אונטערריכטע צו קארדאוא אן. דעברעאישע שפראכע לערנטע ער ביא דעם בערהמטעסטען „בעל מקרא", עגער צייט, נעמליך ביא יחזקאל חיון. אבער זיין הויפט-שטודיום בלייבט דאך דער תלמוד, וועלכען ער בים אבערראבבינער פאן קארדאוא, ר' חנוך זצל, דער איינע וועלטבערהמטע „שיבה" לייטעטע, גרינדליך שטודירטע. דיא וועגענעשכטע דיעזעס ר' חנוך איזט צימליך בעקאנגט, דאך איזט דיע-זעלבע אינטערעססאנט עגיג, אים הייר נאך איינ-מאל קורץ וועגען אונד אנדערען, זיין פאטער הייס ר' משה בן חנוך אונד וואר אים ס ו ר י אין בבל. אלס רבנו סעריה גאון, דאס הייסט דער שיבה צו סורי, שטארב, וועללטע דיא דארטיגע געמיינדע דיא שיבה אויפרעכט ערהאלטען. זיא שיקטע דאהער דען ר' משה בן חנוך מיט נאך דריא געלעהרטען נאך אייפאא, אים צור ערהאלטונג דער שיבה געלעהרט צו זאממען. דיא ווייז וואר יעדאך איינע האכסט אונגלוקליכע, דאס שיפף וואורדע פאן זעע-ריבערן איבערפאללען אונד זא וואורדען איך דיא פיר געלעהרטען געפאנגען אונד נאך פערשיעדענען ריכטונגען אלס שקלאווען פער-קייפט. אם אונגלוקליכסטען ערגינג עס יעדאך דעם ר' משה. דער מיט זיך זיינע הויבשע יונגע פיהרטע אונד איך זיינען זאהן חנוך, דער דאמאלס נאך אים קינדעס-אלטער שטאנד. דער שיפפס-קאפיטאן פערלייבטע זיך אין דיא הויבשע יידישע פרייא אונד וואללטע אירר געוואלט אנטהון. זיא שפראנג נון, פאן אירהרעם אונגלוקליכען מאנגע הערצו אנגעאיפערט, אינס מעער, וא זיא אין דען פלוטהען דען טאד פאנד. זיא אפפערטע אירר זונ-געם לעבען, אים נכט עגגען דיא זיטטליכקייט פער-שטאפען צו מיסען. ר' משה אונד זיין זאהן חנוך וואורדען אינדעס נאך קארדאוא געבראכט, אום אלס שקלאווען פערקייפט צו ווערדען. דיא יידישע געמיינדע בעאיילטע זיך, דיעזע יידישען געפאנגענען לאזצוקייפען, אבגלייך זיא קיינע אהנונג דאפאן האטטע, דאס ר' משה קיין גייאהרליכער געפאנ-גענער, זאנדערן אייגער דער גראפטען גלעהרטסטען יענער צייט וואר. אלס דיעזער באלד דארויף אין דער סינאגאגעפערשען, נאהם ער נאטירליך אונטען אן דער טהירע איינען בעשיידענען פלאטען איין. דער ראבבינער, נאמענס ר' נתן, הייעלט עבען „איי-נען פארטראג איבער איינע שטעללע אים תלמוד. ר' משה מעריקטע גגייי איין דען פארטראג אונד מאכטע זעהר בעשיידען איינגע איינזעהנונגען, אללעס שטיינטע, אבער איך דער ראבבינער ר' נתן, איין איסערסט פיאמטער מאנן, וואר דורך דיא שארפזיننيגען בעמערקונגען דעם פיעמדען מאנגעס אין דער צערריסענען קליידונג זעהר אר-בעראשט. ער ריכטעטע נון אן דענזעלבען מעה-רערע פראגען איבער שייעיגע שטעללען אים תלמוד, דיא אים בזהער דיקעל געבליעבען וואר-רען. ר' משה האכטע קיינען איינגעבלליק נאך אונד עיטהיילטע זאללין זאלר בעפיעדענדען איפטלים, דאס אללע אנזיעונגען אירהרע בלוקע מיט עהר-פורכטאיפ דען גראפען גלעהרטען רכטעטען, דער נאך אממער זיינען בעשיידענען פלאטען אונטען אן דער טהירע איינגאהם. דא עהאב זיך נון דער נאט-טעפפיכטיגע ראבבינער ר' נתן אונד עהללער-טע פיערלוך: „מיינע הערען: פאן דיעזעס איינגע-בלוקע אן בין איך נכט מעהר איין ראבבינער, נור דיעזער ר' משה איזט יידיש. דאס אמט איינעס אבערראבבינערס צו קארדאוא בעקליידען!" ר' משה וואורדע זאללייך איינשטיממיג צום ראבבי-נער איינגעפיפען. ער גרינדעטע אלסבאלד איינע גראמארטיגע „שיבה", וואורוך זאגאר דיא „ישיבות" פאן בבל פערדונקעלט וואורדען. — אלס ר' משה

יעדאך איינע האכסט אונגלוקליכע, דאס שיפף וואורדע פאן זעע-ריבערן איבערפאללען אונד זא וואורדען איך דיא פיער געלעהרטען געפאנגען אונד נאך פערשיעדענען ריכטונגען אלס שקלאווען פער-קייפט. אם אונגלוקליכסטען ערגינג עס יעדאך דעם ר' משה. דער מיט זיך זיינע הויבשע יונגע פיהרטע אונד איך זיינען זאהן חנוך, דער דאמאלס נאך אים קינדעס-אלטער שטאנד. דער שיפפס-קאפיטאן פערלייבטע זיך אין דיא הויבשע יידישע פרייא אונד וואללטע אירר געוואלט אנטהון. זיא שפראנג נון, פאן אירהרעם אונגלוקליכען מאנגע הערצו אנגעאיפערט, אינס מעער, וא זיא אין דען פלוטהען דען טאד פאנד. זיא אפפערטע אירר זונ-געם לעבען, אים נכט עגגען דיא זיטטליכקייט פער-שטאפען צו מיסען. ר' משה אונד זיין זאהן חנוך וואורדען אינדעס נאך קארדאוא געבראכט אום שקלאווען צו ווערדען. דער ראבבינער, נאמענס ר' נתן, הייעלט עבען „איי-נען פארטראג איבער איינע שטעללע אים תלמוד. ר' משה מעריקטע גגייי איין דען פארטראג אונד מאכטע זעהר בעשיידען איינגע איינזעהנונגען, אללעס שטיינטע, אבער איך דער ראבבינער ר' נתן, איין איסערסט פיאמטער מאנן, וואר דורך דיא שארפזיننيגען בעמערקונגען דעם פיעמדען מאנגעס אין דער צערריסענען קליידונג זעהר אר-בעראשט, ער ריכטעטע נון אן דענזעלבען מעה-רערע פראגען איבער שייעיגע שטעללען אים תלמוד, דיא אים בזהער דיקעל געבליעבען וואר-רען. ר' משה האכטע קיינען איינגעבלליק נאך אונד עיטהיילטע זאללין זאלר בעפיעדענדען איפטלים, דאס אללע אנזיעונגען אירהרע בלוקע מיט עהר-פורכטאיפ דען גראפען גלעהרטען רכטעטען, דער נאך אממער זיינען בעשיידענען פלאטען אונטען אן דער טהירע איינגאהם. דא עהאב זיך נון דער נאט-טעפפיכטיגע ראבבינער ר' נתן אונד עהללער-טע פיערלוך: „מיינע הערען: פאן דיעזעס איינגע-בלוקע אן בין איך נכט מעהר איין ראבבינער, נור דיעזער ר' משה איזט יידיש. דאס אמט איינעס אבערראבבינערס צו קארדאוא בעקליידען!" ר' משה וואורדע זאללייך איינשטיממיג צום ראבבי-נער איינגעפיפען. ער גרינדעטע אלסבאלד איינע גראמארטיגע „שיבה", וואורוך זאגאר דיא „ישיבות" פאן בבל פערדונקעלט וואורדען. — אלס ר' משה

דא פירטע דען פערקליידטען פיינגען נאך איינער אי-סערהאלב דער שטאדט געלעגענען פשעי-הטע, וא ער איהן איינסטוויללען אונטערבראכטע.

זעבנאנדציאנצינסטעס קאפיטעל.

אים לייטע דער נאכט, וועהרענד וועלכער יאקאב טיראדא מיט דיא פרייא דעם נאשאר לאפען האטטע יענע אונטערהרונג געהאבט, טראף מאנגער מיט זיינעם טייגען דיינער קארלא אים הויזע זיינער עלטערן איין, זיינע וואנדע וואר נכט געפעהרליך, אבער דיא אויפרעגונג דער לעטצטען טאגע, דיא אנשטרענגונגען אונד געפאהרען דעם מארשעס, בעווירקטען איינע גראסע ערשאפפונג אונד ע-מידונג אין דעם יונגען מאנגע, וא דאס ער גלייך נאך זיי-נער אנקונפט אין איינע פעבער-קראנקהייט פיפיעל, דיא פייידע, איהרען זאהן וועהרענד צו זעהען, וואורדע הייערוך, וויא אויך דורך דיא בעפאלששעהונגע טרענגונגען פאן איה-רען בירדען קינדערן, ביא דער אונגלוקליכען פייא יעהר געמיגדרעט: דא אבער קיינערלייא אויפשוב געשאפפטע וואר, גנעשלאפן וויא זיך, נאך אן דעם דאריף פאלגענדען טאגע איהרען זאהן מאנגעל אונד איהרע טאכטער מאריא גונגעס מיט דער בעפאלששעהונגען ריינע בעקאנגט צו מא-כען. וא שפראך מיט וועגען, אבער מיט עגשטיפדענען וואשען דאס אויס, וואס צו טהון אונפרימיליך גע-ווארען איזט.

אבער וויא עס לייכט פאר אויסצוהעטען וואר, וואללי-טען דיא קינדער אנפאנגס פאן דעם פערלאפסען איהרער עלטערן נכטס הארען; זיא וואללטען זיך פאם שיקזאלע דער עלטערן דורכאוס נכט פרעגען.

אינדעסען אבער גלאנג עס דער מטטער, איהרע קינדער נאך אונד נאך פאן דער נאטהווענדיגקייט איהרער אבריייז צו אבסטרעיגען.

„מאנגעל, מיין זאהן; (וואנט דיא מטטער) דיא קאנגסט אונד דאפסט נכט הייר בלייבען. נעהמען ווייר דען פאללן אן; עס נעטעדיג אונס הייר נכטס, ווייר בלייבען הייר פערבארגען אונד פערגעסען; — ווילסט דיא דיך אבער אויף אממער אין דיעזעס קלייגע, אייגאמע טראל אינשליעסען? ווילסט דיא דיין גאנצעס לעבען הייר פער-טייען, דייגע יונגדראפט הייר נטעראן פערצעהרען? גנممערמעהר! דיא ווייסט דיך שפעטער דענאך פאן אונס טרענגען מיסען. אונד וואיס שפעטער אונד נכט גלייך?"

יעטצט וונדעטע זיך דיא מטטער צו איהרער טאכ-טער אונד וואגטע: „אונד אים דעם נכט דערזעלבע פאללע אים דיר, מיינע טאכטער, מאריא גגעגען? דאכט דיא עס נכט ערסט אאר וועגגען שענדע נגעגאנגען, וויא אונ-ערטערלייגט עס דיר אים, דיך אממערפאפט אין דען שלייפ דער הייכטלייא צו הילדען? דייגע קייע בייגען צו מיסען אאר דעם, דען דיא אים טיפפסטער ווערלד פערבאנדע עסט? וואיס ווילסט דוא נכט דיא גגלעגענהייט עגגיי-פען, אום דיך פיר אממער דאפאן פרייגבמאכען? — מייגגע ווייר אונס נכט, לייעבע קינדער! עס איזט וואהל מאגליך, דאס מאן אלטער לייגט פערגיגס; אבער אייך, קינדער, דיך מאגעל אונד דיך מאריא, אבערזיגדט מאן דיכטער נכט! איינעס מאפפגען אפפטערס, דער וויא דיא אין דער אגגעגע דעם פיינגען אנמאגיא נגקגמאפפט, ווייגגע-נגרט מאן זיך זעהר וואהל. דיא שלוגען שפאגגער פער-שפעהען עס נגט, דיא פערדען איהרער נגעטצע אום איינען פליכטלינג נאך אונד נאך צוגאמגמגצוגעהגגן, וויגגן ער זיך אינגעראלב איהרעס בעגגיגגס בעפגדגדס, אונד קאנגסט דיא, מיינע טאכטער מאריא, גלייכגן, דאס מאן דייגער נכט נגדגגקגן ווערדע? עס טהוט מיר ווער, דיך דאראן צו ערגאגגגערן, אבער דייגגע נגשיכטע מיט דען פאשקאלא האפ-טע צו פיעל אייפערגגן נגמאכט, אלס דאס מאן זא לייכט דייגגער פערגעסגגן קאגגגגט. (ווערד 22 פאר-שטעגגגן.) — איהר מיסט נון פאר, מיינע קגגדער, אייער פערבליבגגן פערדאפפעלט דיא נעפאהר פיר איינגע עלטערן ולבסט אונד ווייר אונס מיט טאדטליכער אנגסט ע'פיללען. איך אונד אייער פאטער ווערדגן פיר אייאטרטגן, אבגלד וויר אייך אין יכגגהייט ווייסגגן; אבער ווייר ווייר-דגן שטערבגגן פאר אגגגסט, ווגגן יעדגס יידישען אייגגגס בלאט-טגס, ווגגן יעדער שרייטט אייגגגס קאמגגדגגן, אגגס דיא אנקגגפט דער שפאגגישגגן ריכבער אגגזוקגגגגגגגן שטגגגן ווייר. — פיעלליייכט נכטס נאטס, דאס דער ווישגאגד איינגגס פאטעגגס זיך ווייגגער בעגגסגגס, דאס ער ווייגגער קגגאפפ אונד מוטה עגגלאגגגגגגג

" (וואָהל פֿערדיענטע שטראַפֿע איינעם יודענ-פֿרעסערס.) אין פֿאַרגער נומער האָבן מיר דאָס טרייבן דעם רעאַל-שול-לעהרערס הינריך אין בערלין בעריִיטס געשילדערט, דער אין אינער פֿאָלקס-פֿערזאַמלונג אין אונערהאַלטער וויץ גענען דיא יודען וויטהע-טע. אינע בערלינער דעפֿעשע פֿאָם 22-טען דיזעס מעלדעט נון: דיזען פֿעראיינפֿענען לעהרער האָט דיא וואָהלפֿערדיענטע שטראַפֿע בעריִיטס ערגילט. דיא שטאַדטבעהאָרדע האָט נעמליך דען וויטהענגרען וועגען-פֿינדליכען לעהרער הינריך פֿאָן זינעם אמטע ענטפֿערנט, דיא זאָלכען מענשען דיא ערציעהונג דער יוגענד ניכט אנפֿערטרייט ווערדען קאָנן, גלייכצייטיג ריכטעטען צאַהלרייכע בריעפֿע אינע פֿעטיציאָן אָן דיא שטאַדטבעהאָרדע, דעם טרייבען דער יודענ-פֿינדליכען פֿעראיממלונגען אין פֿיר אללע מאָל אין ענדע צו מאַכען, דא דיזע פֿאָרגענגע דער הויפֿטשטאַדט דייטשלאַנדס צוי שמאַך גערייכען!

" (עטוואָס געשיידטעס אוים פֿראַנ.) איך אין פֿראַנקרייך דען דיא יודענ-פֿינדע. זיא גרינדעטען אינען פֿעראין, אום יודענ-פֿינדליכע בראָשירען נאָך דעם מוסטער דער איש-טוציאָנען מאָנאָס-שריפֿט הערטסגעגעבען. דיא ערסטע באָשירע וואָרדע דענן איך בעריִיטס גע-דרוקט, דאָך קאָנטע דיזעזלבע פֿאָן נעמאָנדעס געלעזען ווערדען, דא דיא פֿאָלגיציאָ זיא גלייך מיט בעשלאָג בעלעגען ליעס. — דאָס איזט געוויס דאָס געשיידטעסטע. דא ערשפֿאַרט מאָן זיך אללע גע-נעגשריפֿטען אונד אללע אויפֿגעגנגען. עס וויעגט אונד דיא אינגאַרישע רעגיערונג אונזע-רעס אינגאַרישע בעהערדען אונד אין זאָלכעס פֿערהאַל-טען בעאָבאַכטען וואָרדע. וואָראָן זיינע שמיטצונגען וויהלערייען אין ענדע געהמען מוסטען!

" (יודענפֿינדליכעס אין טרי-עס ט.) אים טריעסט וואָרד בעריִיכטעט: דיא אי-נגען מאָנען ערהאַלטען דיא אנגעזעהענסטע יי-שען קיפֿלייט אונד אינגערע שטאַדט צאַהלרייכע בריעפֿע מיט דעם אָפֿפֿטשטעמפֿעל "טריעסט". וואָרד דאָס קאָנערט אינעם זאָלכען בריעפֿע ערפֿאָנגט, זא "עקספֿלאָזיוו" דאָסזעלבע מיט אי-נעם שטאַרקען קנאַלל ע. עס זינד נעמליך אין דען בריעפֿען זאָלכע צייטשאַפֿטען ענטהאַלטען אונד אין דאָס קאָנערט געקלעבט. דאָס "יא עראָפֿפֿ-נונג דעם קאָנערטס דיא צענדטשאַפֿטען דורך דיא ריעונג עקספֿלאָדירען. בין הייטע איזט אינדעם היי-דורך נאָך קיין אונגלוק געשעהען. אממעהרען צייגט דיעס אָפֿן אינעם האָהען גראַדע "רשיות", וועלכעס איך אין טריעסט הערשטי. דיא פֿאָלגיציאָ זאָללטע דאָך אללעס אויפֿבעטען, אום דיא פֿערכען לייטע, דיא

פֿאָלליעטאָן.

צווייא שוועסטערן.

(57-טע פֿאָרשעצונג.)

יאָקאָב טיראָדאָ בליעב נאָכדענקענד שטעהען; ענד-ליך זאגטע ער: „פֿערהרטע פֿרויא! אין אינער זאָלך עינסטען טרייבען לאגע קאָנן אין אנדערע אוים ניכט ראַטהען, דא מיסטען וויר אללין אוים אונס עלבסט בע-ראַטהונג אונד עגשליעסונג הערפֿאָרהאָלען.“

„יאָקאָב! (זאגטע דיא פֿרויא מיט צישטערנדער שטימע) אין מיר קעמפֿפֿט יעטצט דאָס הערין דער נאָט-טען מיט דעם הערצען דער מוטטער. דיא נאָטטען ווילל דען מאָנן ניכט פֿערלאַסען, אבער דיא מוטטער ווילל איהרע קינדער רעטטען; אללין הייר איזט נאָך איין אייזליך מאָנלך: דיא נאָטטען בליבט הייר צוי בעזאָרגונג אונד פֿאָלגענע איהרעס מאָנגעס, אונד איהר נעהמטט מיינע קי-דער מיט איך פֿאָרט, אום דיא צו רעטטען. מאָנעל אונד מאַריא גנוגס אללען מיט איך פֿאָרט. רעטטט מיינע קי-דער, יאָקאָב! אונד מיינע זעעלע וואָלל איך דאנק צייל-גען, בין צו דעם אונענגליקע, וואָ דיא פֿאָן הינגען שיי-דעס! מיך אונד מיינען מאָנן איבערלאַסט איך דעם שום-צע דעם נאָטטעס איזאָעלס!“

„אונד זא וואָללטעט איהר איערע קינדער, זא וואָלל-טעט איהר איערע נאָך געבליעבענע מאָנטער מאַריא נעגעס, אין דיא וויטטע וועלט הייגיטשיקען אָהנע שוטען דער פֿל-טערן, אָהנע דאָס אונע דער מוטטער!“

„עס וויירד מיין הערין צעריסען! (ריעף דיא אונ-גליקליכע פֿרויא) עס וויירד מיינען נייטט פֿאָן מאָנ צו מאָנ.

זאָלכע בריעפֿע צור פֿאָטט געבען, איפֿצוגרייפֿען אונד דער פֿערדיענטען שטראַפֿע צו צופֿהרען!

" (איין שוס אין דען פֿעטטערהבר קדישא-זאָל.) דיזער טאָגע העלט דער איפֿשוס דער חברה קדישא אינע זטצונג. וועהרענד דער בעראַטהונגען פֿעל אינע גראָסע שיבע אינעס גאָסענ-פֿעגסטערס מיט שטאַרקעס געקלערר, אין טייזענד שטיקע צע-טרוממערט, אין דען וועטצונגס-זאָאל הייגין. אללעס ערשראָק, מאָן אילטע צוס פֿענסטער, אָהנע יעראָך יעמאָנדען צו בעמערקען. מאָן מוסטע גון פֿערמו-טהען, דאָס דער שטאַרטע שטורמוויד דאָס פֿענס-טער איינגעדריקט האָבע, זא וואָרדען דיא אינגעד-ראָבענען בעראַטונגען, דא מאָן זיך איבער דען פֿאָלל בעהוהגט האָטטע, ווערער פֿאָרגעזעטצט. טאָגס דאָרוף בוס הייגען דעס וועטצונגס-זאָאלעס אונד יעדאָך דער פֿעגער אינטער דען גאָלאָ-שער-בען אינע בלוי-קיגעל. עס איזט אללאָ קיין צייפֿעל מעהר, דאָס דיא פֿענסטע-שיבע דורך אינען שוס צערטרוממערט וואָרדע, פֿאָרלייפֿט וואָרדע דיא זאָכע נאָטטרלך דער פֿאָלגיציאָ אנגעצייגט. לוידער לעפֿערט איך דיעזע אינטאָהט דען בעריִיט, זיא זעהר איך אין דער אינגאָטטען הייפֿטשטאַדט דער יודענ-דאָס אומער מעהר אוס זיך גרייפֿט!

" (שטראַפֿ-פֿראַצעס וועגען אַרטהאָדאָקס-געגאָלאָגער שטרייט-טינקייטען.) לוידער בלייבט אינע זאָלכע שטרייטקייט דען גענעגשטאַנד אינעס שטראַ-פֿאַצעססעס פֿאָר דעס פֿעסטער שטראַפֿגעריכטס. דערר מאָרגען שיאָרין, דער פֿאָר אינגען מאָנאָטען, וויא זיי דיעגעריגיי בעגרעטטט, אין אינען פֿאָלט-מעצגער-פֿראַצעס פֿערהאַלטט וואָר, אונד זיך אוס דעמזעלבען גלייכלך הערגעגאַבעטטע, וואָרדע גון וועגען געמיינדע-שטרייטקייטען פֿאָר דאָס שטראַפֿ-גערכט געצאָגען. דער גענעגשטאַנד איזט פֿאָלגענ-דער: מאָרגען שיאָרין וואָר אינגעגלך דער בעריִיט-דער דער אָרטהאָדאָקסען געמיינדע אין טעטעגי (אונגייט פֿעסטט). דאָס פֿעשאָה בעריִיטס פֿאָר עטוא 7 וואָרכען. צוייטען דער טעטעגער קאָנגרעס אינד אָרטהאָדאָקסענ-געמיינדע גענעגשטאַנד גון דער שטרייט וועגען דעס בעזוגעס דער סינאָגאָגע. דיא אינגעלעגענהייט וואָרדע אין דער וויטע געגעגלט. דאָס עדע דער בריעדען געמיינדען דיא סינאָגאָגע בע-נוטצען מאָגע, נאָטטרלך צו פֿערשטעהען שטרייטען דעס מאָגעס. געוואָהנלך הערט דיא קאָנגרעס-געמיינדע צוערסט אירהרען אָפֿפֿענען אָבגעס, וואָראָגן דיא אָרטהאָדאָקסע געמיינדע זיך אין דיא סינאָגאָגע בעגאָב. אוס אירהרען נאָטטען-הייגעס אבגעהאַלטען. דאָס גאָגע יאָר הייגורך האָגגעט דיעזע אָרדגונג אינגעהאַלטען ווערדען. גון דאָס

אָפֿן שטעהט צו שטעהט פֿאָלל בוטטערסטער יאָרגע אוס-הערגייהרען לאָסטען מיט מייגען קערפֿען; — אבער ווייג איך דאָך גון דעס בריעפֿטען פֿיינדע אין? פֿערטייג איך דאָ גון אייך, דער אלל ווייג קראָפֿפֿ, אלל ווייג עגגע. שאָפֿפֿענהייט אייגע אירהרען שוטען פֿערוויגען ווייג?

נאָך פֿעלגעס הער- אונד הייגעגען אינגעגלהייטען דעס ווייג-פֿאָלגעס פֿאָרלייפֿיג פֿעסטגע-שטעלגס. דיא פֿרויא דעס נאָטטען לאָפֿגען האָטטעס אי-בעגאָב דעס יאָקאָב פֿיעגע אגוטטטעגגע אייגע עגגלייטע באָגגאָהייגע, דאָגגע וויא בעריִיטס צו אגאָגגע דעס יאָבגאָגגעס בגעגעגקע האָבגען, שאָפֿפֿענ דער ווייגע נאָטטען אלס ע נאָך אין באָגגעגלאָגגע וואָר אונד דען אגבעגאָלל דער אגגקוויגיאָגען ווערדען מאָ בעפֿרגעגגע. וון מיטטעגס געגלר נאָך עגגלאָגגר, וויא עס אין אייגגען נאָאטעגגען באָגגר. הייגגען דעאָגגעגס וואָרדע. אבער אייך יאָקאָב טיראָדאָ האָט אייגע גאָאטעגע גוגגעגע געגלדעס אין אייגגער עגגלייטען באָגגר אבגעגוגגעגגע געגאָאבגע. — הייגגיג נאָגגס יאָקאָב גיראָדאָ אבגעגגיגגלייגגען אבגעגעגגע, אום דיא נאָגגעגגע הייגגע-פֿאָרבגעגגעגגען אונד אללע פֿלוגגפֿעגגוגגע אייגגע. ציאָגגגען.

אייגגעס אבגעגגס עגגעגגען יאָקאָב טיראָדאָ בייא דעס פֿרייגגען אגגאָגגע, אום דייגגען נאָך דעס פֿעגבאָגגעגגען האָ-פֿען, וון זיין שיפֿ שאָגגגר, אייך אייגגע פֿאָן דען שאָגגגר-גגגעגגעגגעגגע וויגגע הגגגעגגגגגגען. פֿאָר אייגגער אבגגגגגג